

VII. ULUSLARARASI TÜRK DİLİ KURULTAYI

(24-28 Eylül 2012 Ankara)

EDEBÎ METİNLERDE DİL VE ÜSLÛP İNCELEMELERİ VE EDİP CANSEVER'İN DİL VE ÜSLÛBUNDA PSİKOLOJİK UNSURLAR

Yrd. Doç. Dr. Mustafa KARABULUT*

Giriş

Edebî metinlerin temelinde ifade, edebî dil ve üslûp bulunur. Edebî metinler kaleme alındıkları edebî dilin özelliklerini taşır. Edebiyat bir dil sanatı olduğu için onun asıl malzemesi de dildir. Edebî eserler, dilin anlamlı en küçük birimi olan kelimelerden; deyim, cümlecik ve cümlelerden oluşur. Edebiyat eserini diğer sanat türlerinden ayıran en önemli unsur dildir.

Bir sanatçının kişiliği, psikolojik yapısı, sözcük dağarcığı, onun eğitim-öğretim seviyesi, sosyal konumu, edebî anlayışı, dünya görüşü, kişiliği vb. özelliklere göre şekillenir. Sanatçının psikolojik durumunun onun dil ve üslûbuna yansımaları onu diğer şairlerden ayıran bir özelliktir. Bu bakımdan dil ve üslubunun incelenmesinde, sanatçının psikolojik yapısının bilinmesinin önemli olduğunu söylemeliyiz.

Edebî eserde onu yaratıcısının ruhu da bulunur. Üslûp, yazarın şahsiyetinin, kişiliğinin ve iç dünyasının önemli bir yansımasıdır. Çünkü, yazar kendi mizacına uygun bir dilsel ifade dünyası kurar. Bu bakımdan üslûbun kaynağında ilim dalları arasında sanat merkezli bir ilişki ve sanatkarın ruhsal yapısı vardır.

Bu yazımızda, edebî metinlerdeki dil ve üslûp incelemelerinde hangi unsurlara dikkat edilmesi gerektiğini, sanatçının psikolojik yapısının dil ve üslûba etkisi ve örnek inceleme olarak Edip Cansever'in üslûbundaki psikolojik unsurlar üzerinde duracağız.

1. Edebî Eser-Dil İlişkisi

Edebî eserlerde, dil, ifade ve üslûp arasında bulunan ilişki oldukça güçlüdür. Çünkü, dilin kullanılması ifade ve üslûpla bir bütünlük gösterir. “Kâinata bütün şekiller, görüntüler, eşyalar, hareketler, olaylar, durumlar, sesler, kokular bir ifade içindedir. Bizim için obje, unsur, eleman, faktör, değer, veri diyebileceğimiz her uyarıcının bir ifadesi vardır. Kelimeler, bunları, kendine has bir ifade tekniğiyle muhatabına duyurur.”(Önal, 2008: 24) Sözcüklerin ifade biçimleri, diğer etmenlerle beraber edebî eserin/yazarın üslûbunu oluşturur.

---

*Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Adıyaman.
E-posta: mustafa.karabulut@hotmail.com; mkarabulut@posta.adiyaman.edu.tr

Dilin oluşumu üzerine mantık yürütülerek/öyle olması gerektiği düşünülerek birçok görüş ileri sürülür. Bunlardan biri de ilk insanın dilini kullanmadan önce birtakım hareketlerle duygu ve düşüncelerini ifade etmeye çalıştığıdır. “İlk insan, sesini dil hâline getirmeden önce, meramını, hareket ve tavırlarıyla anlatmış olmalıdır. Birçok hayvanda da görüldüğü üzere, hareket ve tavır, en basit ve en çok kullanılan bir ifade vasıtasıdır. Biz, gördüğümüz insanların her hareketini tefsir ederiz. Hattâ tefsir etmeden, düşünce faaliyeti olmadan, onların neler ifade ettiğini anlarız. En hayatî faaliyetlerimizin dış görünüşü olan bu hareketler tekrarlana tekrarlana, sabit ve bütün insanlar arasında müşterek bir tavır ve hareket dili vücuda getirmişlerdir. Lügati ve grameri olmamakla beraber, herkes, bu dili anlar.” (Kaplan, 2004: 134)

Edebi eserlerde kullanılan dil çok yönlü özellikler taşır. “Edebiyatta kullanılan dilde kelimeler yalnız dış âlemdaki eşyayı göstermekle yetinmezler, onların yazarın yahut konuşanın ruhunu ve iç alemini yansıtmaya özelliği de vardır. Edebî dil yalnız bir beyanda bulunmaz, aynı zamanda okuyucuyu da etkileyecek onu ikna eden ve onda değişiklikler meydana getirir.” (Wellek-Warren, 1983, 24) Edebî eserlerdeki dil insanın iç ve dış dünyasına hitap ettiği için, ilim dilinden ayrılır.

2. Üslûp

Üslûp sözcüğü Arapça asıllı olup *tarz*, *usûl*, *biçem*, *deyiş*, *yöntem*, *yol* sözcükleri ile de karşılır. Bu terim, Batılı dillerde farklı ifadelerle veilir: Latince *stylus*, İngilizce *stil*, Fransızca *style* vb. Üslûp incelemesi dilbilim ve edebiyatın ortak ilgi alanına giren bir disiplindir. Üslûp, bir bilim dalı (stilistik) olarak edebî metin üzerinde faaliyet gösterir. Yani üslup incelemesi metindeki malzemeden hareket eder. Üslûp, edebiyat, dilbilim, psikoloji, psikanaliz, belâgat veya retorik, estetikle vb. ilgili bir kavramdır. Üslûp, sadece estetik açıdan bakılabilecek bir husus olmayıp psikolojik unsurların da dikkate alınması gereken bir yapıya sahiptir.

Üslûp üzerine önemli çalışmalar yapan olan Leo Spitzer, üslûp ile sanatçının psikolojik yönü arasındaki ilişkiye dikkat çeker. O, Freud’un şuuraltı psikolojisi üzerindeki araştırmalarının kendisi için edebî esere yeni bir giriş kapısı olduğunu söyler. Spitzer ayrıca, “Rüyaları, tikleri, mantık dışı hareketleri ve hatta yeni kelimelerin ortaya çıkışını şuuraltının mantığı ile izah ederken, Freud, şimdiye kadar meçhul değilse bile izahsız kalmış bazı psikolojik hallerin keyfiliğine kendini kaptırmıyordu. 1920-1925 yılları arasında yaptığım tetkiklerden bazılarını (dostum ve vatandaşım Hans Sperber’inkiler gibi) işte bu Freud’cu atmosfer içine yerleştirmek lazımdır.” (Spitzer, 1964: 154) diyerek, sanatçının üslubu ile psikolojik yapısı arasındaki ilişkiye dikkat çeker.

Sanatçının üslûbunun oluşmasında onun trajedisinin büyük rolü vardır. “Yazar, çektiği acıyı, sanatta elde edeceği kazanç uğruna kullanmayı keşfetmiş kişidir. Bir insan olarak acı çeker; yazar olarak da bu acısını sanata dönüştürür.” (Sontag, 1991: 78.) Sanatçı, eserinin özünü oluştururken kendisinden çok şey katar. Orhan Okay, üslûp için, “Şairin karnındaki mânâ” (Okay, 1983: 43) der.

Edebî metinler, anlam yüklü dile sahip oldukları için içlerinde barındırdığı imgeler, sanatlar ve mecazlar dolayısıyla günlük konuşma dilinden ayrı bir nitelik taşır. Bu bakımdan, dilde görülen

çokanlamlılık, üslûbun da önemli bir kaynağı olarak karşımıza çıkar. Edebî eserin üslûbu ile onun verdiği edebî zevk ile doğru orantılıdır. Sanatçının okur ve toplum üzerinde etki bırakması, onun sözcük seçimine ve dili kullanım şekline bağlıdır. Bir şairin dil ve üslûbu, onun dili, eğitimi, kültürü, psikolojik yapısı, estetik anlayışı, dış dünyaya bakışı vb. unsurlarla ilişkilidir.

3. Üslûpbilim (Stylistique/Stilistic)

Türkçede *üslûpbilim* olarak adlandırılan terim, Almanca *stiluntersuchung*, Fransızca *stylistique*, İngilizce *stilistic* sözcükleri kullanılır. Üslûpbilim için Azerbaycan'da *üslûbiyyât* ifadesi ile beraber yabancı terimler de kullanılır. Spitzer üslûpbilimi, “dilin sanat olarak tetkiki”(1964: 151) olarak tanımlar.

Üslûpbilim incelemeleri, hem edebiyatçıların, hem de dilbilimcilerinin araştırma alanına girer. Üslûp araştırmalarında önemli olan, bir yazarın üslûbunun tam ve sistematik biçimde dil özelliklerinin ortaya konulmasıdır. Üslûpbilim, edebî eserlerde dil unsurlarının kullanılış şeklini ve sebeplerini açıklamayı da hedefler. Dil unsurlarının farklı anlamlarda kullanımları üslûpla ilgili bir durumdur.

Sanat eserlerinin, edebî türlerin, edebiyat dönemlerinin ve her sanatçının kendine mahsus bir üslûbu olduğu için, üslup incelemelerinde kesin metotlar ve prensiplerden bahsetmek mümkün değildir. “Üslup çalışmalarının kesin bir disipline bağlanamamasının nedenlerinden biri de sanatın mahiyetine ait yorumların çokluğunda aranmalıdır. Bu çokluk ve karmaşıklık, edebî değerlerin ilkelerine ulaşmayı zorlaştırıyor.” (Önal, 2008: 37)

Edebî metinlerin veya sanatçıların üslûbunu irdeleyebilmek için dil ve edebiyatla ilgili bilgi, kural ve yöntemlere ihtiyaç vardır. “Üslûpbilimi yöneldiği bilim ve sanat alanına göre, her şeyden önce ikiye ayırabiliriz: Dilcilik üslûpbilimi (linguistystique), edebî üslûpbilim. Kullanılacak dil ile estetik -ya da diğer adıyla edebî- dil birbirinden çok farklı olduğu için, çoğu araştırmacılar edebiyat bilimi ile dilbilim üslûbunu birbirinden ayırmaktadırlar.” (Çoban, 2004: 100)

Üslup incelemeleri *oluşumcu (tekevvüni)* ve *tasvirî* olmak üzere ikiye ayrılır:

a) *Oluşumcu (Tekevvüni) İnceleme:*

Oluşumcu üslûpbilim dalı için “tekevvünî, genez” terimleri de kullanılır. Bu terimler, “Edebî eserin kaynaklarını, yazarını, nasıl oluştuğunu ve bitene kadar ne gibi değişimler geçirdiğini araştırır. Çünkü her eserin bir müessiri, her sanatçının bir birikimi, her birikimin bir geçmişi, onun da bir kaynağı vardır.” (Çoban, 103)

Şerif Aktaş oluşumcu inceleme için şu sıralamayı yapar: “Önce eserin yazıldığı devrin düşünce yapısı tespit edilmeli ve bu yapı içinde hâkim unsur özel surette belirtilmelidir... Aile çevresi, yetişme tarzı, öğrenimi, insana ve dünyaya bakış şekli, arzuları, irsî özellikleri, cinsi durumu, olaylar karşısındaki tutumu üslûbuna tesir eder. Edebî tür de üslûbun vücut bulmasında önemli rol oynar.”(1973: 56)

b) *Tasvirî Üslûp İncelemesi:*

Tasvirî üslûp incelemesi, edebî metni anlama ve amacından kaynaklanan bir üslûp incelemesi olup bu üslûp incelemesinin kaynağı, Batı’da retorik, Türk edebiyatında ise belâgattir. Arapça asıllı bir sözcük olan belâgat, retorik, güzel ve etkili konuşma sanatı, söz sanatlarını inceleyen bilgi dalı anlamlarına gelir. Bu bakımdan belâgatte anlam karmaşasına yer verilmez. Belâgat, yapmacıktan uzak, doğru ve düzgün anlatma sanatı olarak bilinir ve bu terim için “diksiyon” sözünü kullananlar da vardır. Belâgat, “maani”, “beyân”, “bedii” kavramlarını içeren bir kavramdır.

Tasvirî üslûp incelemesi; dilbilgisinin en küçük biriminden edebî metne kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Şerif Aktaş bunlardan sonra bu üslûp çeşidini şöyle tanımlar: “Tasvirî üslûp incelemesi, bir kavramı, bir fikri, bir duyguyu veya bir hâli ifâdeyle vazifeli dil unsurlarının sahip olduğu değerleri incelemektedir. Yani metnin veya ifâdenin anlamını şekillendiren duygusal, estetik, öğretici değerlerin araştırılması ve gözler önüne serilmesinden ibârettir.” (Aktaş, 2002: 82)

4. Sanatçının Üslûbunda Psikolojik Unsurlar

Üslûp, kişinin dili kendisine göre kullanmasından meydana gelen üslûp, dil malzemesinin seçimiyle ilgili bir kavramdır. Roman, hikaye, şiir vb. edebi türlerde yazarın malzemesi dildir. Şiir dilini nesir dilinden ayıran en önemli fark, şiiri oluşturan sözcüklerin lügatteki anlamları yanı sıra başka anlamlarda da kullanılmasıdır. Bu ise daha çok, şiir dilinde edebi sanatlar, söz sanatları, imge dünyasının bulunmasıyla açıklanabilir. Şiir dilini kullanma özelliklerine göre, şairin üslûp yönü ortaya çıkar.

Edebiyat ile psikoloji bilimleri arasında birçok yönden ortak noktalar bulunur. Her iki bilimin en önemli özelliği konusunun insan oluşudur. Psikoloji, insan davranışları ve zihinsel süreçleri inceleyen bilim dalı olmakla beraber, hem insanlar hem de hayvanlar üzerindeki çalışmaları içerir. Bununla beraber, psikoloji zihin ve davranışlar üzerine yoğunlaşır. “İnsan ruhu söz konusu edildiğinde, aslında insan beninin neredeyse tamamının psikoloji üzerine kurulduğu görülür.” (Emre, 2006: 16) Önceleri, insan zihninin yapısının incelenmesi biçiminde olmasına rağmen, insan zihnini gözleyebilmenin zorluğu dikkate alınarak birçok psikolog psikolojiyi, "gözlenebilen davranışların bilimsel incelemesi" biçiminde ifade etmişlerdir.

Psikoloji ile edebiyat arasında yakından ilişki vardır. Freud, “Söz bir insanın bir başkasını etkilemede başvurduğu en önemli çare, söylendiği kimsede ruhsal değişikliklere yol açma bakımından eşi bulunmaz bir araçtır” (Freud, 1998: 44) diyerek psikoloji ile edebiyat arasındaki yakınlığa gönderme yapar.

Şairle yapıtı arasında gizil bir bağlar bulunur. Bir yandan sanatçı eserini oluştururken, diğer yandan da eser sanatçısını sürükler. Jung, bu hususta şöyle der: “Burada sanatçı yaratılış süreci ile özdeş değildir; yapıtının egemenliği altında olduğunun farkındadır, o ikinci bir insan gibidir ya da yabancı bir iradenin büyüsel dairesi içine hapsolmuş, kendi olmayan bir insan gibi.” (Jung, 1997: 316)

Bir sanatçının üslûbunun oluşmasında sanatçının eğitimi, estetik anlayışı, mizacı, deneyimi, ilgileri, psikolojisi vb. tesir eder. Bu hususta üslûbun bireysel olduğu anlayışı karşımıza çıkar. “O,

yazarın gizli ve şahsi mitolojisine uzanan kendi kendine yeten bir dildir.” (Aktaş, 2002: 58) Üslûp ile sanatçı tarafından yeni ifade şekilleri ortaya çıkar. Kişi, dilin kendisine sunduğu imkanlarla ifade etmek istediği hususu belirtir. Üslûp, Roland Barthes’in ifadesiyle, “Yazarın şahsi ve gizli mitolojisinden” kaynaklanır.

Şairler, eşyaya, tabiata vb. diğer insanlarla aynı bakış açısıyla bakmazlar. Bu, onları farklı kılan çok önemli bir özelliktir. Freud sanatçılar için bu hususta şöyle der: “Hele psikoloji konusunda biz sıradan kişilerin haydi haydi ilerisinde bulunurlar, çünkü bizim henüz bilimin hizmetine sokamadığımız kuyulardan çekip alırlar bilgilerini.” (Freud, 2001: 250)

Bir edebi esere, sanatçısının eğitim, bilgi, kültür yönlerinin yanı sıra bireysel eğilimlerinin ve psikolojik yapısı tesir eder. Edebi metinlerin oluşmasında psikolojik unsurlar önem taşır. “Edebiyat ve psikolojinin en belirgin ve genelleştirilebilir ortak özelliği, kendilerine insanın bütününe hedef ve malzeme olarak seçmiş olmalarıdır.” (Emre, 2006: 294) Bu bakımdan edebiyat ile psikoloji arasında sıkı bir ilişki vardır. Bir sanatçının gündelik hayatta karşılaştığı olay ve durumlar, çocukluk anıları vb. ona eserlerini oluştururken yol gösterici olabilir. Bu sebeple, “Sanat-edebiyat yapıtının sanatçının yaşamıyla ilgisi doğrudandır. (Cebeci, 2004: 177)

Şairin duygusal yönü, istekleri, özlemleri, hasretleri vb. yapıtına gizli veya açık olarak yansır. Dikkatli bir incelemeyle, onun psikolojik yapısının da eserinde az-çok yer aldığı görülür. Bu hususta psikanaliz eleştiri devreye girer. “Psikanalitik eleştiri sonucunda ulaşılan anlam diğer tüm anlamlandırmalara özel bir bağla bağlıdır; çünkü psikanaliz edebi eserin kökeninde bulunan ve zihinsel hayatımız için özel bir yeri olan bir fantezinin keşfedilmesini sağlar.” (Cebeci 2004: 186) Bu bakımdan, şairin bilinçli veya bilinçdışı yönleri, ahlaki ve entelektüel yapısı, eğitimi, istekleri, fantezisi vb. şiirine onun dil ve üslûbunu oluşturur. Kısaca şunu söyleyebiliriz ki, bir şairin kullandığı sözcüklerin özelliği ve sıklığı şairin maddi-manevi dünyasıyla yakından ilgilidir.

5. Edip Cansever’in Dil ve Üslûbunda Psikolojik Unsurlar

Tam adı Ömer Edip Cansever (8 Ağustos 1928–28 Mayıs 1986), şiir dünyasındaki kelime seçiminde kendi kişiliği ve psikolojisini de kullanır. II. Yeni şiirinde de görülen “serbest çağrışımlardan yararlanma” ve “bilinçdışının imkanlarından yararlanma” vb. özellikler Cansever’in dil ve üslûbuna da yansır.

Bilinçaltı, İmgeler ve Serbest Çağrışımlar: Psikanalistler, bireyin bilinçaltı ve bilinçdışı yönlerini ortaya çıkararak, bireyin çocukluk yıllarında karşılaştığı ve hayatında izler bırakan unsurları yakalamaya ve elde ettiği bulgularla bireyi tedavi etmeye çalışır.

İkinci Yeni şiirinin önemli bir temsilcisi olan Edip Cansever, ilk şiirlerinden sonra sürrealizm ve bilinçaltı ve bilinçdışı unsurlara önem verir. Bu bakımdan şairin şiirlerinde alışılmamış bağdaştırmalara, dilbilgisi yönünden sapmalar önemli yer tutar. Cansever bireyin bilinçaltına yönelirken, imge dünyasına da önem verir. İmge, genel olarak bireyin bilinçaltının bilince yansımaları olduğundan psikanalizle yakından ilgilidir. Şiirde genellikle günlük konuşma dilinin dışına çıkılır. Şair,

şiiirini vücuda getirirken birtakım kelime oyunlarına, edebi sanatlara, imgelere vb. başvurur. İmge, genel anlamda duyu organlarımızın dışarıdan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan görüntüsü olarak tanımlanabilir.

Psikanalitik bağlamda bakıldığında, şairlerin “üst bilinçle” ele aldıkları bir kavram veya nesneyi “alt bilinçle” sezdirme yoluyla yeni imgeler oluşturduğu söylemek mümkündür.

Cansever’in “**Kar Yağacak**” başlıklı şiirinde “kar” imgesi ön plandadır.

“Anlaşıldı yarın bir gün kar yağacak

Eski bir aşkın da anısına

İyidir, her şey durulunca kaygımız bütün olur

Hem nereden bileyim herhangi bir çocuk kaç yaşında.

...

Anlaşıldı yarın bir gün kar yağacak

Bir çorapçının gözlerine kollarına

Kedi gibi yumuşak bir çarşının

Bir türlü bitmeyen eşyasızlığına.

Kar yağacak

Sevdim mi sevildim mi bir vaktin orasına.”(Sonrası Kalır I, 516)

Edip Cansever’in bu şiirinde “kar” imgesi, eski-yeni, geçmiş veya gelecekteki olayların üstünü kapatan bir unsurdur. Şair, “kar”ın yağışını zamanın geçişiyle beraber ele almış; kar imgesinin sevgi, aşk, kaygı, sıkıntı vb. duyguların üzerini örteceğini belirtir.

Şairin “**Yerçekimli Karanfil**” başlıklı şiirinde “karanfil” imgesi dikkati çeker. Şair, burada aşk, yaşama sevinci vb. duygularını karanfil imgesiyle dile getiriyor.

“Sen karanfile eğilimsin, alıp sana veriyorum işte

Sen de bir başkasına veriyorsun daha güzel

O başkası yok mu bir yanındakine veriyor

Derken karanfil elden ele.

Görüyorsun ya bir sevdayı büyütüyoruz seninle

Sana değiniyorum, sana ısınıyorum, bu o değil

Bak nasıl, beyaza keser gibisine yedi renk

Birleşiyoruz sessizce.” (Sonrası Kalır I, 103)

Bezik Oynayan Kadınlar kitabında Cemile’nin “deniz” ve “martı” imgeleri yaşamın geçiciliğini, bunların ölümü ise ölümü ifade eder:

“Sanki dünyadaki bütün çay ocakları kapalı

Ve göklerden tepelere inen bir sokak

Ya da bir akarsuyum ben

Denizse

Şuralarda...

Yok önemi bir iki gün kaldı -martı-

Balkonda

Deniz de öldü sonra, martı da

İyi iyi.”(Sonrası Kalır II, 247)

Edip Cansever, *Nerde Antigone* (1961) ve *Tragedyalar* (1964) adlı kitaplarında Yunan mitolojisinden imgesel bağlamda yararlanır. Edip Cansever bazı şiirlerinde mitolojik öğelere önemli ölçüde yer verir. Şair, “Batı edebiyatından özellikle Nerde Antigone, Meduza, Phoneix adlı şiirlerinde de görüldüğü gibi Yunan mitolojisinden sıkça imge ödünçlemesi yapar.” (Korkmaz, 2009: 290)

Cansever “**Medüza**” adlı şiirinde mitolojik bir imge olan “Medüza”yı, insanın trajedisini, varoluş mücadelesini dile getirir:

“Derin, sessiz, iyi böylece

Güz, ölülerini bırakan kuşlar

Yer kalmadı acıya ülkemizde

Derin, sessiz, iyi böylece

Gün ortası alacakaranlık bakışlar.”(Sonrası Kalır I, s.228)

Medüza, Yunan mitolojisinde saçları yılandan, bakışları korkunç üç kız kardeşten biridir. Bunlar uğursuzluk sembolüdür ve bu kızların gözlerine bakanlar taş kesilirler. Bunlar insanın unuttuğu, yok farz ettiği veya etmeye çalıştığı gerçeklerinin geri dönerek kendisinden intikam almasını simgeler. İnsan hayatındaki bütün değerleri silerek yaşamını dayanılmaz bir hale getirir. Ülkemiz, toprağımız sözleri renksiz, kimsesiz ve sürgün Medüzaların ülkesine benzer. Böylece İnsan, yozlaşır ve kısırlaşır. Teknolojik gelişme ve değişimler insanı zamanla birer Medüza haline getirir. Çünkü Medüzalar dışlanmışlığı, yozlaşmışlığı, kuşatılmışlık ve sürgün oluşu simgeler.

Edip Cansever’in “**Ben Ruhi Bey Nasılım**” adlı şiirinde şiir kahramanı Ruhi Bey’in bilinçdışı ve bilinçaltı tarafları, hatırlama ve serbest çağrışımlar ile verilir. Şairin bilinçaltının bilince yansımaları sırasında, yaşayamadığı çocukluk yıllarına göndermeler yapar. Aşağıdaki dizelerde geçen, “suyun yanması, inilti, beni bir sardunya büyüttü, hayalet, solmak, kurumak, baygın, hasta, can çekişen, kasvet” gibi ifadeler olumsuz anlamlı olup Cansever’in dil ve üslûbunun önemli yönlerini teşkil eder:

“Gördün mü hiç suyun yanmasını tuzda

Gördüm ben bu yaşam boyu iniltiyi

Beni bir sardunya büyüttü belki.

Korkmuyorum artık solmaktan

Solmaktan ve solgunluktan

Gelmişim nerelerden böyle

Kurumuş bir dere yatağı gibi

Ya da pek kurumamış da

Baygın, hasta ya da cançekişen

Çırparaktan yüzgeçlerimi dip sularında

Ya da yer tahtaları, muşamba, örtük perdelerin kasvetini.”(Sonrası Kalır II, 15-18)

Edip Cansever’in şiirlerinde serbest çağrışımlara çokça rastlanır. *Umutsuzlar Parkı* adlı şiir kitabında serbest çağrışım unsurları bireyin iç dünyasını aydınlatmada büyük önem gösterir.

“Erimek, bir olmak ve unutulmak içindeki onlardan

Ya da bir başkaca şey: ben kendimi ayırıyorum

O yapayalnız olmaktadır kendimi

Böyleyken akıp gidiyorum bir nehir gerçeği gibi

Sanki ben upuzun bir hikaye

En okunmadık yerlerimle

Yok artık sıkılıyorum.”(Sonrası Kalır I, 162)

Bezik Oynayan Kadınlar adlı kitaptaki şiir karakterlerinden Cemile, psikanalitik/psikodinamik açıdan şizoid yapı gösterir. Cemile, anılara gömülmüş, hayal dünyasında yaşayan, yabancılaşmış, yalnızlık duygusuna boğulmuş, iç ve dış çatışmalar yaşayan vb. bir kişidir.

“Hiçbir yere taşınıyorum, kendime sızıyorum yalnız

Ben dediğim koskocaman bir oyuk

Koltuğun üstünde, aynadaki yansıda

Bir oyuk! sofada, mutfakta, yatağında”(Sonrası Kalır II, 245)

Cemile, içe kapanık biri olarak kendi bireyselliğini kazanamamıştır. Bir boşluğun içindedir ve kendini değersiz hissetmektedir. Cemile’nin Hilmi Bey’e yazdığı mektuplar, kendisinin bilinçaltını, serbest çağrışımlarını, iç çatışmalarını ortaya koyar. Şiirde geçen oyuk, boşluğu, hiçliği ve cinselliği çağrıştırır.

Cansever, *Umutsuzlar Parkı* adlı eserinde tedirgin, umutsuz ve yalnız insanı “penguen” imgesiyle verir.

“Az şey mi kurtarıp rahat etmek

Ellerle gözleri

Bir penguen

pengueni Nişanla

Siz kırmızı yerler, kırmızı saçlar severdiniz

O penguen

Bir anahtar, bir pencere, bir horoz tüyü

O penguen

Çay masaları, öğle yemekleri, gezintiler

O penguen

Ölmek mi diyoruz, susturun ölümleri

O penguen

Penguen penguen

Hiçlikle kesilen tahin helvaları gibi

Güneşi eriten çocuk başları gibi

Bir tramvay gibi, günümüzde köşe başları yapan

Serüvenler, hafta tatilleri

Penguen

Vur düşür pengueni” (Sonrası Kalır I, 139)

Umutsuzlar Parkı’nda yalnızlığı, atılmışlığı temsil eden penguen bir bakıma Edip Cansever’dir. Çünkü o da kendisini yalnız ve tedirgin bir ruh haline sahiptir.

Yalnızlık, Yabancılaşma ve Alkolün Şizoidleştirdiği Karakterler: Edip Cansever’in birçok şiir karakteri bu başlığa örnek verilebilir. *Bezik Oynayan Kadınlar ve Tragedyalar*’ın şiir kişileri bu konunun en belirgin örnekleridir. *Bezik Oynayan Kadınlar* (1982) adlı şiir kitabı, “Manastırlı Hilmi Beye Mektup(lar)”, “Cemal’in İç Konuşmaları”, “Seniha’nın Günlüğünden” ve “Ester’in Söyledikleri” adlı dört ayrı bölüm ve Cemile, Cemal, Seniha ve Ester adlı dört farklı anlatıcıdan ibarettir. Cemile, Cemal’in annesi, Seniha’nın ise kardeşidir; Ester ise bu aileden olmayan “Yahudi Matmazel”dir. Ester ile Seniha, bir randevu evi sahibi olan Muhasen’e giderler; Cemile ile Cemal ise ara sıra parklarda vakit geçirirler. Bu kişilerin en belirgin ortak özelliği, yalnızlık ve yabancılaşmayı derinden hissetmeleri, alkole sığınıp ve depresif kişilik göstermeleridir. Burada sadece Cemal’in psikolojik yapısı üzerinde duracağız. **“Cemal’in İç Konuşmaları I”**de Cemal, bunaltılı bir kişi olarak varoluşunu tamamlayamamıştır.

“Bir şeyler çiziyorum buğulu cama -ben-

Cemal’in ıslak sesi

Kayıp gidiyor buğulu camda

-Bir sabah yağmurunun en küçük tanımıysa

Şu benim sesim-

Çizip çizip siliyorum sesimi” (Sonrası Kalır II, 266)

Cemal, kendisini yaşlı bir çocuğa hem de çocukların en yaşlısına benzetir. Cemal’in bu düşünceleri, bir anlamda Edip Cansever’in istediği gibi yaşayamadığı çocukluk günlerine göndermedir:

“Yaşlı bir çocuğum ben, çocukların en yaşlısı”(Sonrası Kalır II, 266)

Cemal, dış dünyadan kopuk, içe kapanık bir kişi olup çocukluk dönemini anımsamaktadır. Cemal, *“Sanki yaşamım benim / Önce bir susuzluk vakti / -Suyu musluktan içiyorum sık sık / Kimseye göstermeden / Böylece / Hiç mi hiç bitmiyor içmem-”* diyerek yaşamını susuzluğa benzetererek, yaşamındaki büyük bir eksikliğe dikkat çeker. Edip Cansever’in şiirlerindeki en önemli izleklerden olan “yalnızlık”, “atılmışlık” ve “kopukluk”, bu şiirde de ön plandadır.

Cansever beş bölüm olarak kaleme aldığı *Tragedyalar* adlı şiir kitabında klasik tragedyanın öğelerinden olan koro, episod, koro başı ve kahraman unsurlarını da kullanır. Eserin beşinci bölümünde ise “Armenak, Vartuhi, Stepan, Lusin ve Diran” adlı tragedyaya kişilerinin diyalogları söz konusudur.

Tragedyalar'da baba rolündeki Armenak kötümser bir psikoloji ile yer alır.

“Kuru kan, ölü asker, ağustosböceği

Baba Armenak durmadan sıkılıyor

Eşyalara bakarken sıkılan bir profili”(Sonrası Kalır I, 319)

Cansever'in şiirlerinde kaçış ve sığınma izlekleri önemli yer tutar. *Tragedyalar*'da şiir anlatıcılarının alkol bağımlılığı dikkati çeker. Onlar, atılmışlık ve yalnızlık duygularını gidermek için içkiye sarılırlar:

“Ve diyebilirsin ki Lusin, soyu kalmamış hayvanlar gibi

Öyle bir buz çağını yaşıyorum da

İçkiyle aşıyorum, içkiyle çözüyorum bu cehennemi” (Sonrası Kalır I, 333)

“Tragedyalar IV”te, alkol bir kaçış yolu olarak işlenir. Şair, yer yer içkiden övgüyle bahseder. Cansever bu şiirde, “bulanık, bungun, kuru gök, kuru bir yağmur, solmak” gibi olumsuzlukların ancak alkolle giderileceğini söyler. Burada, şairin hayatında alkolün önemli bir yeri olduğunu dikkate almak gerekir. Onun bazı şiirlerinde alkole sığınma ile ilgili ifadelerin görülmesi şairin dil ve üslûbunda önemli bir durumdur.

“Ya alkol olmasaydı. Bir uzun bardaklarımız vardı. Herkes

birbirinden artardı

Bulanık, bungun artardı

Kuru gök, kuru bir yağmur bırakırdı sesimize

Çok uzaklarda çok düşündüğümüz bir şey solar solar solardı

Meyhaneler biraz olsun solardı” (Sonrası Kalır I, 307)

Aşk ve Erotizm: Aşk, kadın olsun, erkek olsun insan hayatının en önemli içsel deneyimlerinden biridir. Kişideki ruhsal değişim veya dönüşümün köşe taşları arasında yer alır. Psikanalitik açıdan baktığımızda aşk, genel olarak bilinçdışı kaynaklarla iç içedir. Aşk psikanaliz yöntemiyle ele almamızdaki özellik, onu meydana getiren ruhsal unsurlardır. Kişideki, tutkular, hayaller, hayal kırıklıkları, narsisistik yapı, fanteziler, aşkın kontrol edilemezliği vb. hususlar, bizi psikanalize götürür.

Psikanaliz, genel olarak bilinç dışı ile ilgilenir; aşk da bilincin dışında yer aldığı için aşk ile psikanaliz arasında muhtelif ilişkiler bulunur. Aşk, benliği de içine alan, yani benlik tarafından kontrol edilemeyen bir olgudur. Psikanalitik açıdan aşka bakışta, aşkın erotik (cinsel), yıkıcı, hastalıklı, (bazen)

ölümcül, benliğe hakim oluşu ve bilinç dışılık özelliklerinin rolü vardır. Psikanalizde, kadın ve erkeğin birleşmesi öyküsünün gelişimi ele alınır.

Freud'a göre, Ödipal dönem cinsel dürtülerin ilk başladığı süreçtir. Cinsel dürtüler, kişinin cinsel kimliğinin oluşmasında büyük önem taşır. Erkek çocuğu, zamanla cinsiyetinin erkek; kız çocuğu ise cinsiyetinin kız olduğunu anlar. Kız çocuğu, dişi olduğunu ve annesine benzediğini fark ettikten sonra, annesi gibi olmaya çalışır. Erkek çocuğu ise, anneden kopuş ve babaya özentil olmak üzere iki süreçle cinsel durumunu kavrar.

Edip Cansever'in şiirlerinde cinsel haz nesnesi olarak kadın ve erotizm önemli yer tutar. Şairin "**Phoenix**" adlı şiirinde kadın bir haz nesnesi olarak, erotik bir düzlemde ele alınır.

*"Ben orda, akşamına orospular dadanan
Camlarında pis sinekler gezinen, ben orda
Eskimiş bir tutuşla şarabını içiyor
Kadınlarda oluyor kadınsız bakışlarla
Başıyla öne düşmüş yüreğiyle beraber
Ya Tanrıya inanır ya da isyana"* (Sonrası Kalır I, 207)

Cansever'in "**Ruhi Bey ve Limonluktaki Yangın**" adlı şiirinde Ruhi Bey'in üvey annesi tarafından cinsel tacize maruz kalması dile getirilir. O sıralar Ruhi Bey on altı yaşında olup içe kapanık, yalnız ve mutsuzdur.

*"Üvey annemdi benim, ben sarışındım
On altı yaşındaydım, sarışındım
Bulanık çıkmış fotoğraflar gibiydim, görünümsüz
Yalnızdım, karıştım."* (Sonrası Kalır II, 66)

Eros-Thanatos Trajedisi İle Dünyaya Bakış: İnsanoğlunun var oluşundan itibaren genel problemi olan ölüm, Edip Cansever'in şiirlerinde önemli ölçüde yer alır. Şair, karamsarlık ve bunaltılarla beraber intihar ve ölüm temalarını da işler. Mustafa Şerif Onaran, Cansever'in adeta kendisini yok etmek istediğini, ölüme hızla yol almak için çabaladığını dile getirir: "Kendi eksiklerini kullanarak, yenik düştüğü zaman bıraktığı ayak izlerine basarak ölüme doğru yürüdü. Mayıs sonlarıydı beyin kanaması mı geçirmişti? Ölümün kıyısına gelene kadar yavaş yavaş neler tükendi onda?" (Onaran, 2002: 57)

Edip Cansever'in "kendisini yok etme" isteği, intihar düşüncesini ortaya çıkarır. İntihar, psikanalitik bağlamda thanatos ile ilgilidir. Thanatos, psikolojide yıkıcılığı simgeler. Psikanalizde, kişi bunaltıları, hayal kırıklıkları, karamsarlıkları, iç ve dış çatışmaları, kopuşları, çıkmazları vb. sebebiyle intihar ve ölüm dürtülerini açığa çıkarabilir.

Cansever, "**Phoenix**" adlı şiirinde mitolojik bir kuş olan Phoenix'in kendini yakarak yeniden doğması olayını anımsatır. "Yunan mitolojisinde yer alan; simurg ve sirenk gibi adlarla da anılan bu

mitolojik kuşun, dünyanın farklı yörelerinde çeşitli dinsel ve büyüsel etkileri olduğuna inanılır.” (İpek, 2011: 90)

“Bu nasıl bir bakış ki dünyaya intiharla

...

Kim ne derse desin ben bu günü yakıyorum

Yeniden doğmak için çıkardığım yangından.” (Sonrası Kalır I, 207)

Cansever’in bazı şiirlerinde yaşam-ölüm trajedisinde dünyaya intiharla bakışın izlerini de görmek mümkündür. Şair, **“Phoenix”** adlı şiirde “Bu nasıl bir bakış ki dünyaya intiharla” diyerek psikolojik yapıyı ortaya koyar. Edip Cansever, dünyaya intiharla bakan bir kişinin bakışıyla da çevreyi algılar. Şair, bireyin intihar etmeden önceki düşüncelerini de ifade eder. Cansever, Kontrbas öğretmeni Rıza’nın ağzından yaşamın karşısında ölümü sorgular:

“Ölümüm yeni bir şey olmadı, vardı

Ben tıraş olduğum zaman saat on üçtü, diyebilirim

Kolacıdan gömleğimi aldığımda saat on sekiz

...

Ve nasıldı, dersiniz, bunu anlatabilirim

Bence, bir yaradılış gibiydi ölüm, bunu anlatabilirim” (Sonrası Kalır I, 432)

Burada, ölümün insan yaşamında sürekli yer alan bir olgu olduğu ifade edilir.

Cansever, **“Aydınlığın Dört Bir Yanı”** adlı şiirinde, intihar ve ölüm üzerine düşüncelerini Selim, Jale ve Cengiz’in bakışıyla anlatır. Bu şiirin karakterleri intihar metotları üzerinde görüşlerini belirtirler. Şiir karakterleri İntihar yöntemleri hakkında düşüncelerini dile getirirler: “Ancak, Jale’nin en son diyalogda belirttiği, ölümden sonra bireyselliğinin farkına varması ve diğerlerinin ölümünün onun için bir anlam ifade etmemesi, ölümün sonrasında yaşamın kişinin kendi edinimleri sonucunda kazanılacağını işaret etmektedir.” (İpek, 2011: 103)

“Cengiz : Kalınca bir ip de alalım.

Selim : Jale bol zehir ister.

Jale : Bana sorarsınız havagazı en iyisi

Ucuz da olur üstelik

Yeter de artar bile üçümüze.

Cengiz : Hadi şerefe!

Ölümün şerefine, ölümün!

Jale : Bıktım artık bu ölüm sözünden

Ben ölürsem size ne

Siz ölürseniz bana ne?” (Sonrası Kalır I, 557)

Cansever’de Yabancılaşma ve Varoluşçu Psikanaliz: Genel olarak kötümserlik, bunaltı, başkaldırı, özgürlük ve umutsuzluk felsefesi olarak bilinen varoluşçuluk (Egzistansiyalizm), insanın

dünyada varoluşunu, kendini ve maddeyi sorgulaması neticesinde karşılaştığı çıkmazları, çatışmaları yorumlayan felsefi akımdır. Varoluşçu felsefenin oluşmasına Kirkegaard, Heidegger, Sartre, Neitzsche, Camus gibi filozoflar öncülük etmiştir.

İnsan psikolojisinin bozulmasındaki temel sorunların başında anksiyete (yani bunalıtı, iç daralması) ve korkular gelir. Bireyin gerçek hayatta karşılaştığı felaketler (ölümler, ağır hastalıklar, ekonomik felaketler, ağır travmalar vb.) kişide bireyde bunalıtıya sebep olur. İşte varoluşçu psikanaliz bu noktada devreye girer ve bu bunalıtı ve korkudan oluşan psikozları tedavi etmeye çalışır.

Cansever'in şiirlerinde çokça görülen yalnızlık, ölüm düşüncesi ve sıkıntılar bireyin iç ve dış dünyasındaki çıkmazlar ve bunalımlarla ilgili olduğu gibi, dönemin revaçta felsefi akımlarından varoluşçulukla da ilgilidir.

Edip Cansever, yukarıda da belirttiğimiz bazı sebeplerden dolayı şiirlerinde sıkıntı ve karamsarlık izleklerine çokça yer verir. Edip Cansever'in şiirlerinde görülen sıkıntının birçok kaynağı olduğu düşünülse de, durumu daha iyi açıklamak için şairin aşağıdaki dizelerine bakmak önemlidir:

"Ben burda bir sıkıntıyım, atımdan iniyorum

Benim atım her zaman

Kim bilir kime sesleniyorum sessizlik

Yosunlar, taşlar, o mezar yazıtlarından

Yaz gelmiş, zakkumlar açmış, elimi bile sürmedim

Sürsem bile ne çıkar, ama sürmedim

...

Ben burda bir sıkıntıyım, atımdan iniyorum

Benim atım her zaman." (Sonrası Kalır I, 230)

Psikanalitik incelemeye elverişli olan bu şiirde şairin sıkıntılarının kaynağının yine şairin kendisinde bulunduğunu görmekteyiz.

Edip Cansever, *Eylülün Sesiyle* isimli yapıtıyla aynı ismi taşıyan şiirde; "Bu dünyada yaşamın can sıkıcı bir şey" olduğunu söyler. Varoluşçu psikanalizde bahsedilen iç sıkıntısı ve bunalıtı burada ön plana çıkar.

"Bu dünyada yaşamak can sıkıcı bir şeydir baylar.

(...)

Sıklamak iyi baylar

Biz hazır tuttukça böyle

İçi yangından alev alev

Dışı buz tutmuş kalplerimizi." (Sonrası Kalır II, 226-227)

Yabancılaşma, en genel çerçevesiyle bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmalarını anlatır. Yabancılaşmanın temelinde kişinin toplumsal ilişkilerini minimuma indirgenmesi, dış dünyadan uzaklaşması vardır. Yabancılaşmanın en önemli göstergeleri, çevreden, toplumdan uzaklaşma ve normallikten sapmadır.

Edip Cansever'in şiirlerinde yabancılaşma, bunalım, atılmışlık/terk edilmişlik duygusu ve yalnızlık temaları sıkça işlenmiştir. Cansever'i bu olumsuz unsurları işlemeye yönelten sebeplerin başında 1950'li yıllardaki kentleşme, sanayileşme ve toplumsal değişimlerin oluşturduğu bunalım ve umutsuzluk ve varoluşçuluk akımıdır.

Tragedyalar, modern kent yaşamının bunaltıcı yapısında yalnızlaşan bireyin iç ve dış çatışmalarını yaşam-ölüm trajedisini dile getirir. Bireyin yabancılaşmanın, sosyal ve kültürel dejenerasyonun en önemli sebeplerinden biri dinî ve manevî değerlerin yitimidir. Şairin şiir karakterlerinde bu durum açıkça görülür.

“Tragedyalar I”de korobaşının şu sözleri şiir karakterlerindeki Tanrı inancının zayıflaması, hatta silinmesini gösterir. Şair, *“Hepimiz tanrı kaldık, kimse mutluym demesin.”*(Sonrası Kalır I, 281) sözleriyle, “tanrısal olanla insansal olanı aynı düzleme indiren ‘yabancı’, mutlak ruhun (Tanrı'nın) da yaşanan dünyada mutlu olamayacağına dair karamsar düşünceler üretmektedir.” (Balık, 2011: 17) İlgili şiirin ilk dizelerinde koronun dile getirdiği “yıkılmakta olan bir dünya” ile karşılaşırız:

*“Çünkü bir bir yıkılmakta açsanız radyoları
Sokaklar, köpekler ve tanrının bütün eşyaları”*(Sonrası Kalır I, 275)

“Tragedyalar II”de geçen “Geceye değgin bir ölümlünün / Kendini tanrıya yok dedirtmesi” (Tragedyalar II, Tragedyalar, S.K.I, s.288) dizelerinde, “Feuerbach'ın yabancılaşmadan kurtulmanın ancak insanın yabancılaşmış resmi olan Tanrı'nın ortadan kaldırılması ile mümkün olacağı fikrinin Cansever'in imgelemindeki yansımaları olarak okunabilir.” (Balık, 2011: 17)

Tragedyalar'da şairin “kutsal olan”a karşı tavır aldığı görülür. Onun bu dünyayı “kirli ve büyük sirk çadırı gibi uçsuz bucaksız” olarak algılamasında, yabancılaşmanın rolü büyüktür:

*“Öyküsü tanrılardan ve açık denizlerden derlenen
Bu tuhaf akşamları kim çizdi
Güçlü bir soluk tarafından ve hırsla”
Ve kirli
Ve büyük bir sirk çadırı gibi, uçsuz bucaksız
Bu tuhaf akşamları kim çizdi
Biz içkiler içerken.”* (Sonrası Kalır I, 308)

Şair, bu şiirde yabancılaşmış insanın trajedisini, kutsal değerlerle çatışmasını ve gerilimini dile getirir. *Tragedyalar*'da, psikolojik bakımdan hastalıklı, insan tipolojisi çizilir. Bu eserdeki dizelerde yalnızlık, inançsızlık, karamsarlık, kin, nefret vb. olumsuzlukların bireyin iç dünyasından kaynaklandığı görülür.

*“Ölüyüz. Ölümler kendilerini toplar orada
Çağlar ki kalınlaşır, gerilir, eylemler hazırlanır
Düşer kan saatleri, çarşılar kalır.”*(Sonrası Kalır I, 279)

Şair, kişinin gerilimini, bunaltı ve yalnızlığını “yabancılık”, “sürgün”, “kuşatma”, “bitkisel yalnızlık”, “kan” vb. sözcüklerle ifade eder. Şair, yalnızlıkla ölüm arasında ilişki kurarak trajik yapıyı artırır. **Tragedyalar’da** şiir karakterlerinin inançsız yapısı şiir boyunca devam eder.

“Bir gün ki tanrısız ve bavullarsız çıkagelmenin

Gölgeli, ama hiç anlaşılmadık bir istasyonunda”(Sonrası Kalır I, 279)

Tragedyalar’daki kişilerdeki inanç kaybı, onların kutsal değerlere önem vermemesiyle açıklanabilir. İlgili şiirin karakterlerinden Lusin, daha sonra unutulduğunu, hatta kendi kendisini bile unuttuğunu söyler:

“Unutulmuş gibiyim ben. Ve insan

Bir bakıma unutulmuş gibidir

Bilmem ki nasıl anlatmalı, yalnız bile değilim

Belki de yalnızlıktan

Daha fazla bir şey bu

Unuttum ben kendimi de Stepan.”(Sonrası KalırI, 330)

Edip Cansever’in *Tragedyalar’ında* yabancılaşmanın, sosyal ve kültürel dejenerasyonun en önemli sebeplerinden biri dinî ve manevî değerlerin yitimidir. Şairin şiir karakterlerinde bu durum açıkça görülür.

Sonuç

İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan sosyal bir müessese olan dil, kullanıldığı yerlere göre zamanla edebî dil, günlük dil, ilim dili vb. adlarla karşılanmıştır. Edebî dil, barındırdığı mecaz, alegori, kinaye, teşbih, istiare, imge vb. unsurlara sahip olması ve yazarının üslubundan izler taşımasından dolayı günlük dil ve ilim dilinden ayrılır.

Üslûp, yazarın şahsiyetinin, kişiliğinin ve iç dünyasının önemli bir yansımasıdır. Çünkü, yazar kullandığı kendi mizacına uygun bir dilsel ifade dünyası kurar. Bu bakımdan üslûbun kaynağında ilim dalları arasında sanat merkezli bir ilişki ve sanatçının ruhsal yapısı söz konusudur. Bundan dolayı edebî eserde onu yaratıcısının ruhu da bulunur. Üslûp ile sanatçının dili kullanmadaki hassasiyetini ve husûsîliğini anlarız. Sanatçı, üslûp oluştururken dilin günlük kullanımının dışına çıkar. Sanatçının, dili özel bir şekilde kullanması, bir konuyu, duygu, düşünce ve hayalleri ifade ediş tarzıdır. Sanatçının dili kullanım biçimi onun üslubunu verir. Her şairin üslubu, onun yaşama biçiminin, felsefi ve kültürel yapısının, hayata bakışının, ruhsal durumunun onun diline yansımasıdır.

Üslûpta, edebi metnin içeriğinin ferdi olarak ifade edilişi söz konusu olup bu da sanatçının psikolojik yapısı ile yakından ilgilidir. Bu bakımdan, edebi metinlerde dil ve üslûp incelemelerinde serbest çağrışımların, bilinçaltının ve diğer psikolojik unsurların önemi büyüktür. Bir sanatçının dil ve üslûbu onu başka sanatçılardan ayıran en önemli husustur. Çünkü sanatçılarına eğitim, öğretim, sosyal, kültürel, psikolojik yapısı vb. aynı değildir. Şair, dilbilime ait unsurları, yani dil unsurlarını şiiri

içerisinde kullanırken kendi psikolojik yapısını da buna ekler. Temelde, şair/öznenin bilinç ve bilinçaltı unsurları onun eserine önemli ölçüde yansır.

Cansever, şiiirlerinin çoğunda bireyin iç çatışmaları, yalnızlığı, dramı, yalnızlık, umutsuzluk, kaçış, sığınma, sıkıntı, bunalım, terk edilmişlik hissi, korku, umutsuzluk, acı, yabancılaşma gibi temaları işler. Bu yazımızdaki alıntı şiiirlerde şairin psikolojik yapısını gösteren bazı ifadeler şunlardır: denizin ölümü, martının ölümü, eşyasızlık, beyaza kesilmek, sessizlik, mekâna sığınmama, alacakaranlık bakışlar, suyun yanması, yaşam boyu inilti, solmak, kurumuş dere, baygınlık, hasta oluş, can çekişmek, örtük perdelerin kasveti, dip sular da yüzgeçlerin çırpınması, erimek, kendine sızmak, yalnızlık, koskocaman oyuk, ıslak sesin buğulu camda kayıp gitmesi, çizip çizip siliyorum sesimi, yaşlı bir çocuğum, kuru gök, kuru kan, kuru yağmur, cehennemini içkiyle çözmek, buz çağını yaşamak, dünyaya intiharla bakış, yeniden doğmak için yangın çıkarmak, ölümün şerefine, ben burada bir sıkıntıyım, alev alev iç yangını, dışı buz tutmuş kalpler, yıkılan dünya, ölüyüz, tanrısız, gölgesiz, kendini unutmak, unutulmak vb.

Cansever'in şiiirlerinde "ölüm, intihar, sıkılma, yalnızlık, yabancılaşma, kaçış, sığınma, terk edilme, cinsellik, atılmışlık, mutsuzluk" gibi bireyin psikolojisini ortaya koyan sözcüklere çokça yer vermesi, şairin kendi psikolojisinin de üslûbuna yansıdığını gösterir.

Kaynakça

AKTAŞ Şerif (2002), Edebiyat Üslûp ve Problemleri, Akçağ Yayınları, Ankara.

AKTAŞ Şerif (1973), "Üslûp Meselesi", Fikir ve Sanatta Hareket, S.88.

BALIK Macit (2011), Edip Cansever'in Tragedyalar'ında Yalnızlık, Bunalım ve Yabancılaşma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 4 Sayı: 18, Yaz.

BERK, İlhan (1977), "Soruşturma: İkinci Yeni'den Ne Anlıyorsunuz, Neden Böyle Bir Şiiire Yönelmek Gerekmesi Duydunuz?" Türk Dili, Sayı: 309, Haziran 1977.

CANSEVER Edip (2000), "Umutsuzlar Parkında Bir Umutlu ile Konuşma", Gül Dönüyor Avucumda, Adam Yayınları, İstanbul.

CANSEVER Edip (2008), Sonrası Kalır I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

CANSEVER Edip (2008), Sonrası Kalır II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

CEBECİ Oğuz (2004), Psikanalitik Edebiyat Kuramı, İthaki Yayınları, İstanbul.

ÇETİŞLİ İsmail (2008), Edebiyat Sanatı ve Bilimi, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

ÇOBAN Ahmet (2004), Edebiyat Üslûp Üzerine, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

EMRE İsmet (2006), Edebiyat ve Psikoloji, Anı Yayıncılık, Ankara.

FREUD Sigmund (1998), Psikanaliz Üzerine, (Çeviren: Kamuran Şipal), Cem Yayınları, İstanbul.

FREUD Sigmund (2001), Sanat ve Sanatçılar Üzerine, (Çeviren: Kamuran Şipal), Yapı Kredi Yayınları İstanbul.

JUNG Carl Gustav (1997), Analitik Psikoloji, (Çeviren: Ender Gürol), Payel Yayınları, İstanbul.

- İPEK Hilal (2011), Edip Cansever’de Varoluşçuluk İzleri (Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- KABADAYI Hayriye (1990), “Mehmet Kaplan’ın Edebî Esere Bakışı ve Eleştiri Tarzı”, Dergâh, S.9, Kasım 1990.
- KAPLAN Mehmet (2004), “İfade Vasıtalarının Değişmesi”, Kültür ve Dil, Dergah Yayınları, İstanbul.
- KARACA Alâattin (2005), İkinci Yeni Poetikası. Birinci Basım, Hece Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ Ramazan Korkmaz- ÖZCAN Tarık (2009), Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri, Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara.
- OKAY Orhan (1983), “Şairin Karnındaki Mânâ”, Yönelişler, S.23-24. Mayıs-Haziran.
- ÖNAL Mehmet (2008), “Edebî Dil ve Üslûp”, A.Ü. Türkiyat Arş. Ens. Dergisi, Sayı 36, Erzurum.
- ONARAN Mustafa Şerif (2002), “Ömer Edip’ten Edip Cansever’e Şiirli Yol”, Varlık, S.1135/Nisan.
- SONTAG Susan (1991), Sanatçı: Örnek Bir Çilekeş (Haz. Yurdanur Salman – Müge Gürsoy), Metis Yayınları, İstanbul.
- SPITZER Leo (1964), Üslûb Tedkikleri ve Muhtelif Memleketler, (Çev. Fikret Elpe), TDED. C.13 İstanbul.
- ŞAHAN Kayhan (2007), Edip Cansever’in Şiirinde Anlatı Öğeleri, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- WELLEK Rene– WARREN Austin (1983), Edebiyat Biliminin Temelleri, (Çev. Ahmet Edip Uysal), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Birinci Baskı, Ankara.